

УДК 821.161.2-1.091"18/19":82(=162.4)
DOI: 10.30970/sls.2017.66.2077

ОБРАЗ СЛОВАЧЧИНИ ТА СЛОВАКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ XIX–XX СТОЛІТЬ

Наталія КОБЕЦЬ

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000
Кафедра слов'янської філології імені професора Іларіона Свенціцького
e-mail: kafslv@gmail.com*

На матеріалі вітчизняної художньої та літературно-критичної словесності у статті досліджуються особливості художньої рецепції образу Словаччини та словаків в українській поезії XIX–XX ст. Аналізуються поетичні твори М. Шашкевича, М. Старицького, І. Вагилевича, С. Твердохліба, Т. Курпіти, Л. Первомайського, М. Рильського, П. Тичини, Ю. Тарнавського, Р. Лубківського, які стосуються соціально-історичних та культурних взаємин словаків та українців, початкових етапів та подальшої еволюції літературних стосунків, збагачення та поглиблення їх проблематики. У статті зауважено специфіку еволюції українсько-словацьких літературних зв'язків, відображену в поступальному розвитку та розширенні художньо-тематичної перспективи рецепції образу Словаччини та словаків в українській поезії XIX–XX ст.

Ключові слова: компаративістика, Словаччина, словацька література, українська поезія, художній образ.

До актуальних проблем сучасного українського літературознавства не в останню чергу відносяться проблеми літературної компаративістики, культурних зв'язків між представниками різних національних літератур. Діапазон літературних контактів українців з письменниками та культурними діячами інших країн Європи, Америки, Азії надзвичайно широкий – це стосується як його історичної періодизації, так і літературно-художньої, культурологічної, наукової проблематики, ініційованої через ці зв'язки. При цьому культурні взаємини та рецепція українцями кращих здобутків західноєвропейського письменства досліджені вітчизняним літературознавством достатньо глибоко й багатоаспектно, стан же вивчення подібних контактів з представниками національних літератур країн Східної Європи усе ще залишає багато запитань і потребує подальшої розробки. Це стосується й питань художніх взаємин українців та словаків, дослідження проблематики яких й зумовлює актуальність цієї статті.

Різні ракурси словацько-українських літературних зв'язків досліджуються в ґрунтовних працях М. Мольнара, М. Неврлого, Г. Вервеса, О. Мишанича, Ю. Бачі, Ф. Погребенника, В. Моторного, М. Романа, Л. Баботи та багатьох інших українських учених. Різноманітним є й спектр питань, які зацікавили українських літературознавців. Насамперед, це стосується витоків, історичних етапів та особливостей художньої еволюції літературних зв'язків українців та словаків, рецепції українцями та словаками етнопсихології, національної ментальності, а також літературних здобутків кращих

представників їх географічного “сусіда”, проблеми художнього перекладу зі словацької на українську та навпаки. Утім, у контексті літературних взаємин словаків й українців досі залишається чимало незаповнених літературознавчою наукою прогалін, які потребують дослідження.

З огляду на це, мета нашої розвідки полягає у спробі заповнити одну з таких прогалін, а саме – дослідженні особливостей художньої рецепції образу Словаччини та словаків в українській поезії XIX–XX ст.

Попри багатовікову історію культурних та літературних контактів двох сусідніх народів, до того ж, тривалий час частково об'єднаних в межах Австро-Угорської імперії, перші спроби художньої інтерпретації українськими поетами словацького краю, його національного колориту, світогляду та духовних запитів його мешканців припадали лише на першу третину XIX ст. 1837 р. в альманасі “Русалка Дністровая” був опублікований вірш Маркіяна Шашкевича “Згадка”, в якому поет звертається до поеми “Дочка Слави” визначного діяча епохи словацького національного та культурного відродження Яна Коллара. Поема Коллара, яка вперше побачила світ у 1824 р., за задумом автора, покликана була звеличувати та прославляти світ слов'янства, утверджувати віру в неминуче відродження у майбутньому його колишньої історичної слави та могутності. “Згадка” М. Шашкевича побудована як своєрідне тематичне продовження ініційованої Я. Колларом у його поемі проблематики. Ідейна та тематична спорідненість обох творів підкреслена у М. Шашкевича не тільки посиланням, “згадкою” про поезію свого словацького попередника, а й використаними в обох поетів зверненнями до постатей стародавніх богів, які становили основу слов'янського міфологічного пантеону. Це, зокрема, бог сонця Святовид, покровитель кохання та шлюбу, родинних стосунків Купайло, покровителька закоханих, богиня родючості та врожаю Лада та ін. Згадує М. Шашкевич й такі визначні для етапів становлення слов'янської державності імена міфологічних та історичних осіб, як княгиня Лібуша, князь Ярослав, легендарні співці слов'янської давнини Боян і Любомир. Спільним для обох поетів є й звернення до знакових для слов'янської історії географічних топонімів: міст Ретра, Аркона, Новгород, Київ та річок Лаба, Влтава, Дунай, Дніпро. Зрештою, й покладена в основу проблематики патріотична концепція твору М. Шашкевича цілком суголосна світогляду Я. Коллара, виявленому у його поемі. Відтак, і сама поезія М. Шашкевича “Згадка” постає як тематичне продовження “Дочки Слави” й усталює започатковану нею жанрову традицію ліричних творів-маніфестів, змістом яких є декларація духовних і цивілізаційних прагнень поборників ідеї слов'янської єдності. М. Шашкевич, як і Я. Коллар, висловлює ностальгію за втраченим величним минулим слов'ян, протиставляючи йому сумне історичне сьогодення:

Заспіваю, що минуло,
Передвіцький згану час, –
Як весело колись було,
Як то сумно нині в нас!

/.../

Щастя, гаразд з-під могили
Гомоном лиш залітат;
Як слов'яни колись жили –
Журна думка лиш згадат.

(Українські поети-романтики, 1987, с.348–349)

Поетичним маніфестом ідеї слов'янської єдності став і вірш Михайла Старицького “До слов'ян”, вперше надрукований у часописі “Правда” 1872 р. під назвою “Поклик до братів слов'ян”, підписаний псевдонімом “Гетьманець”. Як і його попередники – Я. Коллар і М. Шашкевич, М. Старицький з сумом констатує незадовільний стан розвитку сучасного йому слов'янства, але, на відміну від них, причини цього вбачає не в історичному та соціальному кривдженні слов'ян представниками інших націй, а у ворожнечі та внутрішніх конфліктах, які історично роз'єднали і навіть зробили ворогами різних представників слов'янського світу. Із закликком забути взаємні претензії, образи, непорозуміння ліричний герой твору М. Старицького по черзі звертається до “брата-москаля”, “брата-ляха”, “чеха”, “сербина” і, зрештою, до “словака”:

Спитайте словака – і той не згадає
Од нас коли-небудь образи:
Злоби не було в нашім серці й немає –
Ми хтіли б загоїти врази! (1989, с.48)

Висновком з поетичного маніфесту М. Старицького стає заклик до усіх представників слов'янського світу:

До згоди ж, до гурту, до купи, слов'яне,
Забудьмо старезні чвари!
Вгамуймо, братове, розладдя погане:
Встають-бо на заході хмари!..
/.../
Подаймо ж ми руки на вічне кохання
І крикнім на бенкеті згоди:
“Ми цілому світу бажаєм – братання,
Поради, освіти й свободи!” (1989, с.49)

Більш різноманітною – як у кількісному, так і в образно-тематичному представництві – є палітра поетичних звернень українських митців у ХХ ст. до словаків та їхнього рідного краю. В загальному літературному масиві творів українських поетів, що містять рецепцію образів Словаччини та словаків, доволі чітко виокремлюється кілька загальних тематичних ліній, обумовлених передусім спільною історичною долею українського та словацького народів, яка гартувалася в трагічній атмосфері революційних та збройних потрясінь першої половини ХХ ст. (розпад Австро-Угорської та Російської імперій, кровопролитні зіткнення країн Європи в Першій та Другій світових війнах), цілковитою залежністю від ідеологічного диктату “старшого брата” – СРСР, здобуттям незалежності та формуванням підвалин нової державності в другій половині ХХ–на початку ХХІ ст., розширенням та поглибленням культурних взаємин та літературних контактів між українцями та словаками. Аналогії в історичному розвитку обох держав, навіть у подібності їхніх мов, вбачає Р. Лубківський:

По-словацькому
“Нарек” – плач,
Бачите,
Спільний корінь
З нашим болісним
Наріканням. (“Етимологічне”, 2006, с.173)

Прикметно, що в художніх рецепціях Словаччини українськими поетами ХХ ст. її образ географічно локалізується і деталізується. Ця країна найчастіше згадується не тільки у контексті слов'янського світу загалом, а й у межах власного територіального

розташування та національної ідентичності, відображеної у зв'язку з різними аспектами її соціально-політичного, економічного та культурного життя, її визначними діями, проблемами історичних взаємин з представниками інших європейських націй та літературними контактами словаків і українців. Про це свідчать вже й самі назви творів із заголовками-адресаціями ("Словаччині" К. Вагилевича, "Привітання Словаччині" Р. Лубківського та ін.) або номінативним компонентом, що вказує на тематичне спрямування поезії ("Словацький зошит" В. Сосюри, "Ми їздили сьогодні в Братіславу" Л. Дмитерка, "Дунай" І. Неходи та ін.).

Одним із перших українських поетів ХХ ст., в ліриці якого відображена словацька тематика, був Кость Вагилевич (1892–1974). Уродженець тодішньої Австро-Угорської імперії, він у чині хорунжого брав участь у Першій світовій війні, потрапив у полон до росіян. Після звільнення вступив до збройних лав Української Народної Республіки, був інтернований до польських таборів для військовополонених, звідки втік до Чехословащини, де закінчив учительську гімназію і Карловий університет. Поетичні враження від перебування у Словаччині К. Вагилевич виклав у "Закарпатських сонетах", що увійшли до циклу "Прага – Ясіня" (збірка "Україна непоборна", видана в Празі 1941 р.): "Високі Татри", "Над Штрбою", "Мадярони", "За лакомства нещасні", "Відродження країни", "Криза", "Убогі ниви, убогі села", "Дротарі", "У світ", "Побратими".

У "словацькому" циклі сонетів К. Вагилевича домінує чітко виражена соціально-критична проблематика. Цикл відкривається віршем "Високі Татри", в якому пейзажний образ величних словацьких гір постає як сумний контраст соціально-пригніченому становищу, в якому перебувають і словацький, і український народи:

Словацькі Татри. Підблакитна пристань.
Граніт і гнайс у панцирі льодів.
Який контраст до братніх словаків,
До їх осель, потертого намиста.
Немов сторожа свято-урочиста,
Салют старих невідомих віків,
Який контраст до кволих словаків,
Столітніх жертв нестепного садиста!
Який контраст!... (2006, с.227)

Для підтвердження своєї думки К. Вагилевич цитує в сонеті слова визначного словацького письменника Светозара Гурбана-Ваянського:

...Тепер ми розумієм
Обурення докірливе поета:
"По головах вас б'ють, як гадів-змійв.
А ви хвостом лиш десь поворухнете!"
Рушає поїзд, тоне в темній хащі,
А серце стогне: та хіба ми кращі? (2006, с.227)

Приєм композиційного контрасту між красою словацьких гір і злидненням життям простих словаків використаний поетом і в наступному сонеті – "Над Штрбою":

Любуються пани з вікна експресу
Красою гір убогів дротарів.
Який контраст хатки, що там долів,
До тіл чужих над ясним Штрби плесом. (2006, с.228)

І знову, як і в попередньому сонеті, К. Вагилевич у фінальних терцетах твору констатує тотожність сумної історичної долі словацького й українського народів:

Гірський упир. А їх вже тут чимало.
Широка цифра першу скрипку грає.
Словак на хліб заледве заробляє.
А зайдам третє наростає сало.
Свистить машина, йде луна лісами.
Немов гукає: та й у вас те саме (2006, с.228).

Темі змадяризованих словаків присвячений сонет К. Вагилевича “Мадярони”:

Манірна міна, певність автохтона.
Демонстративний жест, бундючний тон.
Оце вам він – словацький мадярон.
Мінливий, як луска хамелеона. (2006, с.229)

Зрештою, К. Вагилевич робить невтішний висновок: симптом “мадяронства” притаманний не тільки словакам, а й українцям:

Не “порост ембер”, не словацька марга.
Лишень зітхнеш – даремний гнів і скарга:
І в нас доста паршивих цих овець. (2006, с.229)

Як зазначено в авторській примітці до вірша, “порост ембер” – це “проста людина, простак; так називають мадяри всіх, хто не є мадярського, шляхецького, панського походження” (2006, с.229).

Словаки-наймити, яких “зломали гроші”, які продались чужинцям-мадярам “за лакомства нещасні, за розкоші” – тема сонету К. Вагилевича “За лакомства нещасні”. Змадяризованим словакам-наймитам поет протиставляє героїчні постаті, що стали символом словацької й української національної нескореності й патріотизму – “шугая Яношика” й “гуцульського отамана Довбуша” (2006, с.230).

Незважаючи на “сліди упадку й неволі – на людові і на його землі” (2006, с.231), в сонеті “Відродження країни” К. Вагилевич висловлює тверде переконання, що “в країні гніту десятьох віків”, хоча й не відразу, але неминуче “загояться народні рани” (2006, с.231).

Своєрідним поетичним виразом злиденному стану життя словаків є й наступний сонет циклу “Криза”: “життя тут, пане, гірше, як собаче...” (2006, с.233).

Жебрацька, нужденна доля простого словацького люду відображена й у сонетах К. Вагилевича “Убогії ниви, убогії села”, “Дротарі”, “У світ”, “Побратими”:

Жене їх у невідому чужину.
Та що ж, хіба – хіба не все одно,
Де закарпатський бідний русин згине?
Біда – чи тут, чи там – кладе його на дно.
Для зайдів рай – наш любий край Карпати.
А нас біда у світ жене від хати. (2006, с.236)

Оптимістичним акордом, зрештою, звучить один із кращих сонетів “словацького циклу” К. Вагилевича – “Словаччині”:

Словаччино! Прекрасний, пишний краю.
Ти – наче хміль столітнього вина.
Твоя краса, твоя старовина –
Ключі від брам утраченого раю. (2006, с.232)

Як і в поезіях М. Шашкевича та М. Старицького, в сонеті “Словаччині” К. Вагилевич звертається до історичних реалій героїчної словацької давнини:

Староморавські мріють там могили.
Чи, може, шатра Самових дружин?
І лине пісня: “Ми не уступили
Із-за Дунайських соняшних долин!”
І глянеш в даль – мов справді там на сонці,
Стоять полки старих слов'ян, панонців. (2006, с.232)

Епізодичним, але дуже цікавим поетичним зверненням до словацької тематики став й твір С. Твердохліба “Над озером щирбським”, який хронологічно передує розлогій панорамній картині “поетичної Словаччини” К. Вагилевича.

Сидір Твердохліб (1886–1922) – відомий український поет межі XIX–XX ст., член літературного угруповання “Молода Муза”. Поезія “Над озером щирбським”, присвячена “Молодій Музі”, відкривається колоритним пейзажем краси чудового гірського, “срібного як море” (1908, с.69), озера. На тлі гірського краєвиду щирбського озера раптово з'являється загадкова постать “столітнього старця” Криваня:

Край озера старець столітній стоїть,
Чоло гранітове, суворе...
Сто гір, сто провалів держить від століть,
Володар він, цар на всі гори.
Вкотило ся сонце йому над чолом
Озареним щитом корони!
А озеро присло зір тисяч кругом,
До ніг йому грає, гомоне. (1908, с.66)

У двох наступних катренах твору поет деталізує й персоналізує образ Кривана як міфічного, овіяного легендами захисника слов'янського світу, який з оповитих хмарами гірських вершин спостерігає за віковичним протистоянням слов'ян і чужоземних зайд-поневолювачів, очікуючи слушного часу, щоб стати на оборону своїх співвітчизників від територіальних завойовницьких посягань ворогів, яких поет алегорично називає “монголами” – на знак пам'яті про страшне нашестя чужоземців, які спустошили й обездолили у XIII ст. землі слов'ян:

А іноді вдосвіта, кажуть, Криван
З сьвічада мечі добуває,
Стає на високий, найвищий курган,
Монголам грозу присягає!
Народе словацький! вже з гір огняні
Стовпи довруги загоріли...
Словаки! гетьмани! у бій! до борні!
Монголи народ одоліли! (1908, с.66)

Образ міфічного героя твору С. Твердохліба Криваня асоціюється з географічною назвою однієї з найбільших вершин словацьких Татр – Криванем, висота над рівнем моря якої становить 2494 м. Татри – одна з найвідоміших зон курортного відпочинку у Словаччині, національний символ країни, для словаків – аналог давньогрецького Олімпу. Прикметним є і той факт, що серед відомих історичних діячів, які здійснили перше сходження на гору Кривань, був знаменитий “будитель” національного відродження чехів та словаків Людовіт Штур. Згідно з легендою, Бог, створивши світ, доручив одному зі своїх ангелів облаштувати його природну красу. Пролітаючи над Татрами, ангел випадково зачепився за одну з гірських вершин Татр, і мішок, наповнений миловидними пейзажами, прорвався, і всі вони висипались на словацькі Татри чудо-

вим краєвидом гірських рік, озер, галявин та лісів. Через зіткнення з ангелом гірська вершина назавжди залишилася викривленою, звідки виникла й її назва – Кривань. За переказами, Кривань – це ще й загальнослов'янське фамільне прізвище, що виконувало функцію сімейного оберегу, захисту від дій зловісних потойбічних сил. Відтак, аби захистити дитину від каліцтва і лихої долі, навіюваних злими чарами, при народженні їй давали ім'я, прямо протилежне потенційним вадам і очікуваним соціальним негараздам майбутнього життя.

Персоніфікований в поезії С. Твердохліба образ Кривана перекликається й із загальнослов'янською міфологічною традицією, згідно з якою біля підніжжя Карпатських гір був похований легендарний богатир Святогор. За легендою, він не помер, а перебуває в стані летаргічного сну, від якого його пробудить критична небезпека для слов'янського світу. Тоді він прокинеться й стане на захист покривдженого чужоземцями слов'янського люду. Цікавим є й той факт, що образ міфічного охоронця слов'янських земель у своїй відомій повісті “Страшна помста” використав М. Гоголь. Не виключаємо й того факту, що, можливо, змальовуючи постать Криваня, С.Твердохліб апелював до повісті М. Гоголя як літературної ремінісценції. Не деталізований (з огляду на невеликий обсяг ліричного твору) образ твердохлібівського Криваня разюче нагадує загадкового карпатського старця з повісті М. Гоголя. Як і твердохлібівський Кривань, персонаж гоголівської повісті – міфічний карпатський витязь, який спить і прокинеться тоді, коли виникне нагальна потреба стати на захист своїх співвітчизників:

“Та хто серед ночі, сяють чи не сяють зорі, їде на величезному вороному коні? який богатир нелюдського зросту мчить під горами, над озерами, відсвічується з велетенським конем у непорушних водах, і велетенська тінь його страшно перебігає по горах? /.../ Вже проїхав багато він гір і з'їхав на Криван. За гору цю немає вищої між Карпатом: як цар височить вона над іншими. Тут зупинився кінь і вершник, і ще глибше поринув він у сон, хмари, спустившись, закрили його”. (2000, с.169–170)

У фіналі гоголівської повісті легендарний лицар карає зловісного чаклуна-запроданця:

“Весь здригнувся він, коли вже з'явилися близько перед ним Карпатські гори і високий Криван, що накрав своє тім'я, неначе шапкою, сірою хмарою; а кінь усе мчав і вже летів по горах. /.../ Як грім, розсипався дикий сміх по горах і залунав у серці чаклуна, потрясши все, що було всередині його. Йому здавалося, ніби хтось сильний вліз у нього і ходив всередині його і бив молотами по серцю, по жилах... так страшно відбився в ньому той сміх! Ухопив вершник страшною рукою чаклуна і підняв його в повітря. Вмить помер чаклун...”. (2000, с.175)

У творчому доробку українських поетів середини ХХ ст. відображена й тематика Другої світової війни, яка трагічно позначилася на історичній долі українського і словацького народів. У поезії Теодора Курпіти “Словащина” автор з відчутною долею іронії запевняє словацький народ у звільненні від фашистського ярма, водночас застерігаючи його від нового ярма – радянського ідеологічного диктату:

Не бійтесь, друзі! Ми ярмо
Носили теж і насміх слова.
Ми німцям вас не віддамо,
Як прийде рус – йому дамо вас!

Шумує Попрад... В'ється шлях...
Пливають човни хмарок над Тису...
Дзвенить ошукана земля,
Ждучи на свій жорстокий присуд (1946, с.13).

В поезіях Павла Тичини “Югославії” та “Чехії” поетом змальовано героїчну боротьбу братніх слов'янських народів, що протистоять фашистській навалі:

Словаки, чехи, миле браття,
морави у гірським краю,
і українці Закарпаття
за волю вольную свою. (1984, с.481)

З патетично-піднесеним, баладним пафосом оспівує Р.Лубківський героїчний подвиг словацьких жінок, які допомагали партизанам, забезпечуючи їх провіантом і вибухівкою. Звеличуючи вчинок цих простих жінок, поет співставляє їх з біблійними персонажами, про що свідчить й назва його поезії – “Словацькі мадонни”:

Щоб рану перев'язати
юному партизану...
Вони наривались на кулю,
вони потрапляли в засаду,
Багряними смолоскипами
на мінних полях вставали.
/.../

Мої словацькі мадонни!
До ватри мовчки присяду,
Щоб вас побачити поруч
крізь промінь,
вогнище,
спалах. (2006, с.298)

Максим Рильський не тільки писав оригінальні вірші, присвячені Словаччині, а й переклав з чеської вірш визначного чеського поета ХІХ ст. Яна Неруди “Послання Словаччині”:

Словаччино, Словаччино, плаче наша мати,
А тобі б усе по горах пташкою співати!
Мати плаче, питається: “Де ти, доню мила?”
А ти холодно: “Тебе я, нене, розлюбила!”
Хто, як плаче рідна мати, весело співає,
Хто, як мати ревно кличе, зимно поглядає,
Хто зрікається вітчизни, матері святої, –
Того й сонце грить не хоче з синяви ясної! (1984, с.273)

Ян Неруда як справжній патріот чеської нації та її державності закликає словаків до братського єднання з чехами, відтак, переклад М. Рильського, зроблений в часи радянського ідеологічного диктату “братніх” слов'янських народів, звучить цілковито в дусі тодішньої політичної доктрини комуністичної партії СРСР, яка позірно закликала до єдності і братерства слов'янські народи, що входили до складу новітньої імперії. В критичних зауваженнях до поезії М. Рильський пише:

“Янові Неруді зовсім чужа була національна обмеженість, національна виключність. Пристрасним жаданням братерства і дружби з словацьким народом продиктоване чудесне “Послання до Словаків”.

До речі, перекладаючи цей вірш українською мовою... я розійшовся у виборі розміру з російським перекладачем (М. Асєєвим). Мені здавалася ця річ настільки близькою по манері, по духу Тарасу Шевченкові, що я переклав його "шевченківським" так званим "коломийковим", народним у своїй основі розміром". (1985, с.276–277)

У контексті звернення М. Рильського до поезії Я. Неруди цікавою є й заочна полеміка щодо його перекладу, ініційована Л. Первомайським:

"Переклади Максима Рильського, як завжди, досконалі щодо мови і форми, дещо холодні і не відтворюють всієї глибини Нерудиного ліризму, який глибоко пронизує навіть такі його програмні речі, як "Все далі!" та "Послання Словаччині". До того ж, Максим Рильський, здається, невдало обрав для перекладу "Послання Словаччині" коломийковий, швидше хорейчний розмір. Таку ж помилку зробив і О. Засенко, перекладаючи вірш "Любов". В чому була спокуса для перекладачів і чому треба було перемогти цю спокусу? "Послання Словаччині" написано у Неруди дванадцятискладовим віршем, який риметься попарно, за винятком тільки чотирьох рядків, що римуються опояскою. Коли просилабізувати цей вірш, не звертаючи уваги на деякі особливості чеської мови, він прозвучить як шестистопний хорей з цезурою після третьої стопи; звідси недалеко до нашого коломийкового розміру, який має членування 8/6/8/6, тобто, складається з семи двоскладових стоп з цезурою після четвертої стопи. Проте коломийковий розмір, не дивлячись на цю цифрову формулу, далекий від механічної регулярності, оскільки в ньому не передбачається обов'язкове чергування наголосів" (1986, с.299–300).

Дискурс словацько-українських взаємин відображений й у поезії П. Тичини "Тарасова "Анну Кареніну" читає". Крім усього іншого, лірична героїня поезії П. Тичини знаходить корені слов'янської спорідненості й у їхніх мовах:

Яка людна, яка весела наша хата.

Поміж нами чеська мова багата.

Однокорінна дружба наша безцінна.

Поміж нами словацька мова глибинна.

А ще ж і української мови звучання:

братерству народів дзвінке величання! (1985, с.342)

Мовно-перекладацька практика зі словацької на українську відображена й у поезії Л. Первомайського "Слово". Характеризуючи мовленнєвий стиль перекладу зі словацької, дослідник його творчості В. Іванисенко зазначає: "Тривале спілкування з народною поетичною стихією, безперечно, мало вплив і на дальший розвиток власного стилю поета, який вчився в фольклору простоти й точності вислову, краси й поетичності, вміння використовувати невичерпне багатство словесних значень і відтінків, про які він пише у вірші "Слово":

...Може, ви пісеньку чули про жито,

Оте, що у нім козаченька убито?

Життя – озивається в корені жита,

І ж і з н ь, наче сила у ньому розлита, –

А ж і з е н ь по-чеському – це уже справа,

Тут прагнення, чути, шумує, мов брага;

А ж е ч ь, як і жить, – означає горіння
І також з одного походить коріння.
Гора – по-словацькому – ліс, що палає,
Горить – тут і горе свій відгомін має... (1985, с.27)

Післявоєнні реалії Словаччини критично відгукуються в поемі одного із засновників Нью-Йоркської групи українських поетів Ю. Тарнавського. Спростовуючи декларовані радянською ідеологією постулати слов'янського “братерства” в поемі “У Ра На (тисяча років самоти)”, поет передусім переймається трагічною долею своєї Батьківщини:

Серед темної ночі
будиться Україна,
немов від кроків
біля хати... (1999, с.211)

В переліку ідеологічних претензій до країн, які, на думку Ю. Тарнавського, пригнічують історичний розвиток українського народу, поет в прикро-негативному забарвленні згадує й словаків:

...на заході,
надувши щоки,
щоб виглядати більшою,
підкручує руді вуса
пихата Польща
і лежать
в тіні Словаччини,
чорній,
як її сутана,
на своїй землі,
українські газди
з руками,
скрученими ззаду
і з ротами,
затканими ганчірками
словацької мови,
на півдні,
повішавши бадіків
на придорожних вербах,
на малюнок для Бюфе,
уплітає завзято гуляш
Угорщина
і бавиться
в світову потугу
бананова (кукурудзяна)
республіка Румунії... (1999, с.216).

Навпаки, світлий й оптимістичний, сповнений справжньої, щирої шани й любові до братів-словаків образ країни постає в поетичному посланні Р. Лубківського “Привітання Словаччині”, що увійшло до ліричного циклу “Словацьке літо” (1985):

Я знову лечу до тебе. Я знову хилю чоло.
Перед порогами Татрів, де спопеліло зло.
Кров'ю за все заплачено. За корінь,
За джерело.

За солод і сіль, Словаччино, тисячолітня
бджоло!
Ти в серці моім пробудеш,
покіль не склеплю повік,
А хліб, що мене гостила, я материнським нарік.
Нектар ляже в чарунки.
Вином хай заграє сік.
Хай мудрим дозріє медом
тисячолітній вік! (2006, с.289)

Образ тисячолітньої бджоли, створений Р. Лубківським в цьому поетичному посланні, асоціюється з одним із найбільш резонансних творів словацької прози другої половини ХХ ст. – романом Петера Яроша “Тисячолітня бджола”, який побачив світ 1979 р. У цьому творі П. Ярош намагався розкрити суть словацького національного характеру, корінні основи його світосприйняття та моралі в їх взаємозв’язку з процесом історичного ствердження національної та політичної самосвідомості словацького народу. Це підкреслене і навіть загострене почуття колективізму, працьовитість, терплячість і водночас гостре несприйняття соціальної та національної кривди, спроможність і готовність у критичній ситуації відстояти свою національну і людську гідність. Комплекс цих рис, носіями яких більшою або меншою мірою є усі – як головні, так і другорядні – герої роману, додатково підкреслені у ньому через символічне співставлення словацьких селян з бджололиною сім’єю. Цей символічний образ бджоли проходить своєрідним лейтмотивом через цілий роман.

Бджолою, через його постійне опікування родиною, називають в романі і його головного героя – Само Піханду. Його прізвище, утворене від словацького дієслова “píchat”, означає “жалити”. Нарешті, символічною є й сама назва роману. Тисячолітня бджола – це символ словацького народу, суть якого визначає, на думку автора, “бджолина” згуртованість навколо своїх національних основ і “бджолина” працьовитість, яка стала основною запорукою збереження нації упродовж її тисячолітнього розвитку.

Здійснений огляд дає підстави зробити висновок, що історична доля Словаччини та її мешканців завжди цікавила українських поетів, що проявилось у численних її художніх рецепціях. Образ Словаччини, відображений в українській поезії ХІХ–ХХ ст., є доволі складним, суперечливим, але водночас цікавим, загалом він свідчить як про взаємне прагнення письменників обох країн до налагодження постійних літературних контактів, так і про обопільне прагнення краще пізнати одне одного і відшукати точки культурного перетину історичних доль українського та словацького народів.

Якщо в перших спробах художньої рецепції Словаччини, які припадають на першу третину ХІХ ст., українські поети – М. Шашкевич, а згодом і М. Старицький – зосереджують свою увагу переважно на своєрідній ліричній декларації духовних цінностей та цивілізаційних прагнень слов’ян, на ідеї слов’янської єдності, то з початку ХХ ст. тематика таких поетичних звернень значно поглиблюється та розширюється. Образ Словаччини локалізується у межах як її територіального розташування, так і національної ідентичності. Урізноманітнюється й характер проблематики, на якій наголошується в художніх зверненнях українських поетів до образу Словаччини. Пафос цих поетичних звернень охоплює стримано-критичне ставлення до словаків з боку українців (К. Вагилевич, С. Твердохліб), іронічну або й прикро-негативну оцінку (Т. Курпіта, Ю. Тарнавський), але найчастіше проявляється в поетичних посланнях, які з глибокою шаною й повагою змальовують національний колорит, світогляд та духовні запити близького українцям словацького народу.

Тема словацько-українських літературно-художніх взаємин все ще залишає чимало дослідницьких прогалин, які потребують нагального й ретельного філологічного вивчення.

Список посилань

- Вагилевич, І. та Вагилевич, К., 2006. *Твори*. Рівне: Азалія.
- Гоголь, М., 2000. *Програмні твори*. Київ: Обереги.
- Курпіта, Т., 1946. *Notapass*. Мюнхен: Академія.
- Лубківський, Р., 2006. *Громова дерево*. Київ: Український письменник.
- Первомайський, Л., 1985. *Твори в 7-ми томах. Т. 1. Поезії*. Київ: Дніпро.
- Первомайський, Л., 1986. *Твори в 7-ми томах. Т. 7. Творчий будень: Статті. Спогади. Замітки*. Київ: Дніпро.
- Рильський, М., 1984. *Зібрання творів у 20-ти томах. Т. 8. Поетичні переклади*. Київ: Наукова думка.
- Рильський, М., 1985. *Зібрання творів у 20-ти томах. Т. 14. Наука. Критика. Публіцистика*. Київ: Наукова думка.
- Старицький, М., 1989. *Твори в 6-ти томах. Т.1. Поетичні твори: Оригінальні поетичні твори, переклади та переспіви*. Київ: Дніпро.
- Тарнавський, Ю., 1999. *Їх немає. Поезії 1970–1999*. Київ: Родовід.
- Твердохліб, С., 1908. *В свічаді плеса*. Львів: Загальна друкарня.
- Тичина, П., 1984. *Зібрання творів у 12-ти томах. Т. 2. Поезії 1938–1953*. Київ: Наукова думка.
- Тичина, П., 1985. *Зібрання творів у 12-ти томах. Т. 3. Поезії 1954–1967*. Київ: Наукова думка.
- Українські поети-романтики, 1987. *Поетичні твори*. Київ: Наукова думка.

References

- Hohol", M., 2000. *Prohram works*. Kyiv: Oberehy. (In Ukrainian)
- Kurpita, T., 1946. *Notapass*. Myunxen: Akademiya. (In Ukrainian)
- Lubkivs"kyj, R., 2006. *Thunderous tree*. Kyiv: Ukrainian writer. (In Ukrainian)
- Pervomajs"kyj, L., 1985. *Works in the 7 volumes. V. 1. Poetry*. Kyiv: Dnipro. (In Ukrainian)
- Pervomajs"kyj, L., 1986. *Works in the 7 volumes. V. 7. Creative everyday life: Articles. Memoirs. Notes*. Kyiv: Dnipro. (In Ukrainian)
- Ryl"s"kyj, M., 1984. *Collected works in 20 volumes. V. 8. Poetic translations*. Kyiv: Scientific Thought. (In Ukrainian)
- Ryl"s"kyj, M., 1985. *Collected works in 20 volumes. V.14. Science. Critics. Publicism*. Kyiv: Scientific Thought. (In Ukrainian)
- Staryc"kyj, M., 1989. *Works in the 6 volumes. V.1. Poetic Works: Original poetry, translations and recipe*. Kyiv: Dnipro. (In Ukrainian)
- Tarnavs"kyj, Yu., 1999. *They do not exist. Poetry of 1970–1999*. Kyiv: Rodovid. (In Ukrainian)
- Tverdokhlib, S., 1908. *In the candlelight of the plaiice*. Lviv: General Printing House. (In Ukrainian)
- Tychyna, P., 1984. *Works in the 12 volumes. V.2. Poetry of 1938–1953*. Kyiv: Scientific Thought. (In Ukrainian)
- Tychyna, P., 1985. *Works in the 12 volumes. V.3. Poetry of 1954–1967*. Kyiv: Scientific Thought. (In Ukrainian)
- Ukrainian Romantic Poets, 1987. *Poetic Works*. Kyiv: Scientific Thought. (In Ukrainian)
- Vahylevych, I. and Vahylevych, K., 2006. *Works*. Rivne: Azaliya. (In Ukrainian)

**THE IMAGE OF SLOVAKIA AND SLOVAKIANS
IN THE UKRAINIAN POETRY OF THE XIX–XX CENTURIES****Natalia KOBETS***Ivan Franko National University in Lviv**1, Universytetska Str., Lviv, 79000**Iarion Svetsitskyi Department of Slavonic Philology**e-mail: kafslv@gmail.com***Abstract**

Background: Among the topical problems of contemporary Ukrainian literary studies are not least the problems of literary comparatives, cultural relations between representatives of various national literatures. Particularly urgent in this context is the issue of artistic relations between Ukrainians and Slovaks, whose study of the issues determines the relevance of our article.

Purpose: The article is devoted to the actual problems of literary comparativistics. The image of Slovakia and Slovaks in the Ukrainian poetry of the 19th–20th centuries is studied on the basis of the national artistic and literary critical literature, were analysed poetry works of M. Shashkevich, M. Staritsky, K. Vagilevich, S. Tverdohlib, T. Kurpits, L. Pervomaisky, M. Rylsky, P. Tychyna, Y. Tarnavsky, R. Lubkivsky, dealing with issues of socio-historical and cultural relations of Slovaks and Ukrainians, the initial stages and further evolution of literary relations, enrichment and deepening their problems.

Results: Summing up our research, we can conclude that the historical fate of Slovakia and its inhabitants has always been of interest to Ukrainian poets, which has been reflected in numerous of its artistic receptions. The image of Slovakia, reflected in the Ukrainian poetry of the XIX–XX centuries, is rather complex and controversial, at the same time interesting, and in general it testifies not only the mutual aspiration of the writers of both countries to establish permanent literary contacts, but the mutual desire to better know each other and find out cultural points crossing the historical fate of the Ukrainian and Slovak nations too.

If in the first attempts at the artistic reception of Slovakia, which falls on the first third of the XIX century, such Ukrainian poets, as M. Shashkevich, and somewhat later, and M. Staritskij concentrate their attention mainly on a peculiar lyrical declaration of spiritual values and civilizational aspirations of the Slavs, the idea of Slavic unity, then from the beginning of the XX century the topics of such poetic appeals considerably deepens and expands. The image of Slovakia is localized both within its territorial integrity and national identity. The nature of the issues raised in the artistic appeals of Ukrainian poets to the image of Slovakia is also diversified. The pathos of these poetic appeals encompasses a restrained-critical attitude towards the Slovaks from the Ukrainians (K. Vagilevich, S. Tverdohlib), an ironic or unpleasant negative assessment (T. Kurpita, Yu. Tarnavsky), but most often it turns out to be poetic messages which with deep respect, depict the national color, outlook and spiritual requests of the fraternal for Ukrainians the Slovak nation.

The theme of Slovak-Ukrainian literary and artistic relations still leaves a lot of research gaps that require urgent and thorough philological study.

Key words: comparative literature, Slovakia, Slovakian literature, Ukrainian poetry, artistic image

Стаття надійшла до редколегії 12.10.17
Прийнята до друку 27.10.17